

SİYER ARAŐTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF SİRAH STUDIES

SAD • ISSN 2547-9822 • e-ISSN 2791-6138
Sayı: 13 • Temmuz 2022
Issue: 13 • July 2022

“Fransız Oryantalizmde Hz. Muhammed İmajı” Kitabının Tanıtımı *

A Review on “Fransız Oryantalizmde
Hz. Muhammed İmajı”

Ahmet Erdem Işık**

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 08 Mayıs 2022/Date Received: 08 May 2022

Kabul Tarihi: 11 Haziran 2022/Date Accepted: 11 June 2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ahmet Erdem Işık)

* Dr. İsmail METİN, *Fransız Oryantalizmde Hz. Muhammed İmajı*, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022 (288 sayfa).

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları/Master Student, Eskişehir Osmangazi University Institute of Social Sciences, History and Arts of Islam, aerdem.isik@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0548-0069.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial License

Az. Muhammed (sas); Allah'ın göndermiş olduğu peygamberlerin sonuncusu, dinin tamamlayıcısı ve insanlığa doğru yolu gösterme amacıyla gelen bir örnek şahsiyettir. Yaşadıklarını, fikrî ve dinî hayatını inceleyen birçok biyografik İslâm tarihi eserinin yanı sıra dünyada bu kadar fazla müntesibi ve inananı bulunan bir dinin son peygamberinin hayatını, gayrimüslimler de incelemiş, hakkında birtakım biyografiler telif etmişlerdir. İslâm dinine ve Hz. Muhammed'e (sas) en büyük ilgiyi de çoğunlukla oryantalistler göstermişlerdir.^[1]

Oryantalizm, bir tefekkür şekli ve ihtisas alanı olması itibariyle başlarda Avrupa ve Asya arasında değişken tarihî ve kültürel alaka-yı, devamında 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Batı tarafından muhtelif çeşitli Doğu örf, adet ve geleneklerinin akademik disiplin çerçevesinde incelenmesini, sonraları ise dünyanın “Doğu” suna ait ideolojik yaklaşım tarzlarını, birtakım imge ve resimleri içerir.^[2] Oryantalist kelimesine tarihin farklı zamanlarında farklı manalar yüklenmiştir. 1683'te oryantalist denildiğinde Yunan veya Doğu kilisesinin bir üyesi kastedilmekteydi. Anthony Wood, 1691'de Samuel Clark'ı “Doğu dillerinden bazılarını bilen kişi” manasında *orientalian* olarak tavsif etmekteydi.^[3] “Doğu araştırmalarında uzman şahıs” anlamında oryantalist kelimesi İngilizcede ilk olarak Edward Pococke hakkında 1779 yılında kaleme alınmış bir makalede, Fransızcada da 1799'da *Magasine encyclopédique*'te görülür.^[4] *Journal Asiatique*'te Louis Langlés için 1824 yılında yayımlanan vefat ilanında oryantalist kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.^[5] Oryantalizm “Doğu'yu inceleme ve araştırma” manasıyla 1838 yılında *Dictionnaire de l'Académie française*'e girmiştir. Oryantalizm Türkçede başlarda şarkiyat, daha sonraları Doğu bilimi; Arapçada ise istiştirâk kelimeleriyle karşılık bulmuş, oryantalist için müsteşrik sıfatı kullanılmıştır.

- [1] Hilal Görgün, “Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/474.
- [2] Yücel Bulut, “Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/428.
- [3] Arthur John Arberry, “British Orientalists”, *Journal of the Royal Asiatic Society* (Londra: Cambridge University Press, 2011), 75/47.
- [4] Gerhard Endress, *Islam: An Historical Introduction*, trans. Carole Hillenbrand (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002), 9, 11.
- [5] Lisa Lowe, *Critical Terrains: French and British Orientalisms* (New York: Cornell University Press, 1994), 3.

Oryantalizm genel itibariyle bir düşünce sistemi olarak tesisi 9 ve 10. yüzyıllara dayanan, başlarda misyonerliğe hizmet eden, devamında ise Haçlı Seferleri, Rönesans ve Reform hareketleriyle gelişen ve 1789 Fransız İhtilali'nden sonra modern dönemini yaşayan tarihî bir olgudur.^[6] Fransa tarihinde, bilhassa 19. yüzyıl itibarıyla Hz. Muhammed'in (sas) hayatını ve kişiliğini konu edinen roman, tiyatro, öykü, şiir ve benzer edebî eserler ortaya konulduğu görülmektedir. Buna ilaveten Doğu'ya yapılan yolculuklar, çeviri faaliyetleri ve ticari ilişkiler sonucunda Doğu kültürü değerleri de ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunun tabii bir neticesi olarak, İslâm'a ait değerler ve Hz. Muhammed'in (sas) hayatı araştırmalara ve incelemelere konu olmuş ancak birtakım karalama ve ön yargıların gölgesinde, olumsuz bir peygamber imajı zuhur etmiştir. Bu bağlamda, İngiliz oryantalist William Montgomery Watt, dünya tarihinde büyük şahsiyetler arasında hiç kimsenin Hz. Muhammed (sas) kadar kötülenmediğini belirtir.^[7]

Oryantalizmin teşekkül ettiği, diğer bir ifadeyle teşekkül etmesine büyük oranda katkısı bulunması hasebiyle Fransa'da ve Fransız oryantalistlerin telif etmiş olduğu eserlerdeki Hz. Muhammed (sas) imajı ve bunun bir sonucu olarak peygamber imajının tarihî boyutunu gözler önüne sermek, günümüzde var olan ön yargı ve ithamların menşesini tespit etmenin önemi yadsınamaz. Ülkemizde mevzubahis hedefler doğrultusunda çalışmalar yapanlardan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapan Prof. Dr. Seyfettin Erşahin ile Prof. Dr. Mehmet Özdemir ve vefat ettiği 2017 yılına kadar aynı üniversitede ve aynı fakültede görev yapmış olan Prof. Dr. İbrahim Sarıçam'ın 2011 yılında Nobel Yayın tarafından basılmış *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* adlı kitapları örnek verilebilir.^[8] Bununla beraber, Prof. Dr. Seyfettin Erşahin danışmanlığında İsmail Metin tarafından 2015 yılında Ankara Üniversitesinde İslâm Tarihi alanında hazırlanan "Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı: Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson Örneği" isimli doktora tezinin yeniden gözden geçirilmiş, düzenlenmiş ve geliştirilmiş hâli olan bu kitapta,^[9] 20. yüzyıl Fransız oryantalizminin başlıca isimlerinden Maurice Gaudefroy-Demombynes (1862-1957), Régis Blachère (1900-1973) ve Maxime Rodinson'un (1915-2004) Hz. Muhammed (sas) ile ilgili

[6] İsmail Metin, *Fransız Oryantalizmde Hz. Muhammed İmajı* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022), 7.

[7] W. M. Watt, *Muhammad at Medina* (Oxford: Clarendon Press, 1973), 324.

[8] Seyfettin Erşahin v.dğr., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011), 512.

[9] Metin, *Fransız Oryantalizmde Hz. Muhammed İmajı*, 8.

görüş ve düşünceleri; sırasıyla *Mahomet, Le Problème de Mahomet* ve *Mahomet*^[10] adlı eserlerinde ortaya koydukları tahliller mukayeseli olarak ele alınmakta, olaylara yaklaşım tarzları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bunların yanı sıra Fransızca yazılmış olan Hz. Muhammed (sas) biyografilerinden olan Émile Dermenghem'in (1892-1971) 1929 yılında kaleme aldığı *La Vie de Mahomet* ve Anne-Marie Delcambre (1943-...) tarafından telif edilmiş *Mahomet, La Parole d'Allah* gibi eserlerden de kısaca bahsedilmiştir. Metin, bilhassa bu üç Fransız oryantalisti çalışma konusu etmesinin sebebi olarak da öncelikle Fransa'nın Batı dünyasının önemli bir kültür ve entelektüel merkezi olmasını, burada ortaya konulan yaklaşımların Batı'nın diğer yerlerinde de bir şekilde etkili olduğunu belirtmiş; böyle bir merkezde Hz. Muhammed (sas) üzerine eserler telif eden ve bu eylemlerini -nispeten- etik ve akademik temeller üzerine inşa etme çabasını göstermiş bu müellifleri özellikle tercih ettiğini belirtmiştir. Çalışmanın metodu olarak da mevzubahis oryantalistlerin, Hz. Muhammed'in (sas) hayatını konu alan biyografik eserlerini tasvirî bir yöntemle ele almak olduğunu belirtmiş; çalışmaya temel teşkil eden bu kitaplar konuları itibariyle karşılaştırılarak, her üç eserde bulunan müşterek konular ortaya konulmuştur. Bunlar ele alınırken, doğumunun öncesinden vefatına kadar Hz. Peygamber'in (sas) hayatının bütününi içeren konular önce Gaudefroy-Demombynes, sonra Blachère ve sonunda da Rodinson'un görüşleri verilerek aktarılmıştır. Konu sonlarında ise bu oryantalistlerin benzer ve farklı yaklaşımlarına kısaca dikkat çekilmiştir.

Yazarın çalışmasının bir kısmını Fransa'da hazırladığı bu eser, oldukça geniş bir mukaddime kısmından ve beş bölümden oluşmaktadır. Mukaddime kısmında çalışmanın önemi, metodu ve kaynakları üzerine bilgi verilmektedir. Ayrıca burada bahsi geçen oryantalistlerin telif etmiş oldukları biyografik eserler incelenmekte; tarihî süreç içerisinde Hz. Muhammed (sas) imajı, Fransız oryantalizmi ve başlıca kurumları gibi konular üzerinde durulmaktadır.

Birinci bölümde (77 ve 99. sayfalar arası) oryantalistlerin siyer kaynaklarına yaklaşımları; Kur'ân-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'in hadislerine, hayatına ve meğazi kaynaklarına yaklaşımlar incelenmiştir. Avrupa'da İslâm ile ilgili araştırmalar yapanların bir kısmı bilimsel metodoloji ve etik kurallara bağlı kalarak konuları ele alırken önemli bir kısmının da dinî, siyasi veya fikrî ön yargı ile hareket etmelerinden bahsedilmiştir. Avrupalı oryantalistlerin kaynak, metodoloji ve içerik yönlerinden İslâm düşüncesine, sanatına ve kültürüne önemli perspektifler getirdikleri gibi, azımsanmayacak bir

[10] Türkçe çevirisi için bk. Maxime Rodinson, *Muhammed: Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*, trc. Atilla Tokath (İstanbul: Doruk Yayınları, 2013), 376.

kısımının da İslâm medeniyetine tarafgir bir açıdan yaklaşmaktan kendilerini alamadıklarına da değinilmiştir.^[11]

İkinci bölümde (101 ve 127. sayfalar arası) Hz. Muhammed'in (sas) risâlet öncesi hayatına karşı olan yaklaşımlar öncelikle yetişmiş olduğu çevre bağlamında coğrafi, dinî, sosyokültürel, ekonomik, idari ve siyasi durum çerçevesinde incelenmiş; devamında ise doğumu, çocukluğu ve gençlik döneminde yaşadığı ve gerçekleştiği bilinen olaylara karşı yaklaşımlar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde (129 ve 173. sayfalar arası) Hz. Muhammed'in (sas) risâletine ve hayatının Mekke döneminde meydana gelen olaylara, İslam ve davet ekseninde bir inceleme sunulmuştur. Vahiy kavramı ve bu kavrama yüklenen anlamlar etraflıca ele alınmış, oryantalistlerin vahye yaklaşımları ile vahyi yorumlama biçimlerine değinilmiştir. Vahyin mahiyeti, Kur'ân'ın oryantalistlerin gözündeki sahihliği gibi konular da yine bu bölümde işlenmiştir.

Dördüncü bölümde (175 ve 222. sayfalar arası) ise Hz. Muhammed'in (sas) risâletiyle beraber hayatının Medine dönemindeki olaylara değinilmiş ve bu olaylara yaklaşımlar ele alınmıştır. Yine bu bölümde meşit inşa faaliyetleri, Medine'deki Muâhât (kardeşlik) uygulaması, Medine Sözleşmesi, kıblenin değişmesi, diğer dinlere mensup olan topluluklarla Müslümanların ilişkileri gibi gelişmeler ve İslam toplumunun inşasına etkilerine; bununla beraber gazve ve seriyeler, Hudeybiye Antlaşması, Mekke'nin Fethi, Veda Haccı ve Hz. Peygamber'in vefatı gibi olaylar çerçevesinde yaklaşımlar tahlil edilmiştir.

Beşinci bölümde (223 ve 251. sayfalar arası) mevzubahis ise Hz. Muhammed'in (sas) kişiliğine, fiziksel özelliklerine, örnek şahsiyet oluşuna, ahlaki ve ruhsal özellikleri ile Hz. Hatice, Hz. Aişe, Hz. Zeyneb bint Cahş ve Hz. Cüveyriye başta olmak üzere Hz. Peygamber'in evliliklerine odaklanılmış, bu konulara sırasıyla Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson'un yaklaşımları ele alınmıştır. Çalışmanın ana kaynakçası yanında, kitabın sonunda bu konularda araştırma yapmak isteyenlere bir kolaylık olması amacıyla hazırlanmış oldukça zengin ek bir kaynakça da verilmiştir.

Netice itibarıyla İslâm'ın doğuşundan şimdiye kadar, Hz. Muhammed'in (sas) hayatını kaleme alan bütün yazarlar kendi asırlarının zihni altyapısını ve içtimai çevrelerinin birtakım tesirlerini eserlerine yansıtmışlardır. Fransız oryantalistlerin kahir ekseriyetinin, tarihî birikimin bir neticesi olarak Hz. Muhammed'e (sas), ön yargıyla yaklaşımlarının yanı sıra, sayıları az olsa da Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson gibi kısmi bilimsel metotlar vasıtasıyla konuya yaklaşan kişilerin de olduğunu söyleyebiliriz.

[11] İbrahim Sarıçam – Seyfettin Erşahin, "Batı Oryantalizminin Hz. Peygamber'e Bakışı", *EskiYeni* 5 (Mayıs 2007), 6.

Mevzubahis Fransız oryantalistler, Hz. Muhammed'i (sas) okurken kendi tarihî, kültürel ve zihnî arka planlarının tesiri altında olmalarına ilaveten, İslâm'dan önceki Arabistan tasviri gibi bazı mevzularda olgusal bir yaklaşım ortaya koydukları görülmektedir.

Çalışmada ortaya koyulan veriler ışığında bütün bu eserlerin ortak özelliğini şöylece özetlemek mümkündür: Oryantalistlerin önemli bir kısmının İslâm'a, Kur'ân-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'in hadislerine ve bittabi Hz. Muhammed'in (sas) şahsiyetine karşı ön yargılı tavır takındığını görmekteyiz. Bu ön yargı neticesinde kaleme alınan telifler, daha sonraki çalışmaları da etkilemiştir. Bunun bir neticesi olarak, Maxime Rodinson, Hz. Muhammed'i (sas), indirgemeci bir perspektifle, şahsi fikrî ve tarihî altyapısının tesiri ile "Devrimci Peygamber" şeklinde değerlendirmiştir. Oryantalistlerin başta Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'in hadisleri, vahiy ve nübüvvet gibi temel mefhumları ele alışları; nesnel ve bilimsel kriterlere riayet etmeksizin ortaya koydukları Hz. Muhammed (sas) tahlilleri daima eksik kalacaktır. Bu çalışma, mevzubahis Fransız oryantalistlerin belli temel konulardaki fikir ve iddiaları incelenerek bir karşılaştırma yapma amacı gütmektedir. Bu bağlamda, "Fransız Oryantalizminde Hz. Muhammed İmajı" kitabı bizlere kapsamlı incelemeler, değerlendirmeler ve karşılaştırmalar sunmaktadır. Bilhassa İslâmofobi ve Zenofobi gibi^[12] akımların kendisine zemin bulmaya başladığı Batı'da İslâm'ın doğru bir yöntemle anlaşılabilmesi için gerekli olan perspektifin nasıl olması gerektiğini de yine bu kitapta bulabilmekteyiz. Ülkemizde Fransız oryantalizmi üzerine yazılmış eserlerin niceliği göz önüne alındığında mevzubahis kitabın, metot ve konu bakımıyla bir boşluğu doldurduğu ifade edilebilmektedir. Bu yönüyle iş bu kitabın, mevzubahis alanlarda çalışacak kimselere geniş bir perspektif sunduğunu belirtmeliyiz.

Kaynakça

- Arberry, Arthur John. "British Orientalists". *Journal of the Royal Asiatic Society*. Londra: Cambridge University Press, 2011.
- Bulut, Yücel. "Oryantalizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/428-437. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Endress, Gerhard. *Islam: An Historical Introduction*. trans. Carole Hillenbrand. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002.

[12] Yazarın bu konuda yapmış olduğu ilgili çalışmaları için ayrıca bk. İsmail Metin, "Tiyatro, Karikatür ve Film Provokasyonları Bağlamında Fransız Basınında İslam ve Hz. Muhammed İmajı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (2013), 91-104; İsmail Metin, "İslamofobi ve Zenofobi Bağlamında Fransa'da Karikatür Krizleri", *Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi*, 12-14 Ekim 2016, (Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 2016), 1287-1295.

- Erşahin, Seyfettin –Sarıçam, İbrahim – Özdemir, Mehmet. *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011.
- Görgün, Hilal. "Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/474-476. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Lowe, Lisa. *Critical Terrains: French and British Orientalisms*. New York: Cornell University Press, 1994.
- Metin, İsmail. "İslamofobi ve Zenofobi Bağlamında Fransa'da Karikatür Krizleri". *Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi*. 12-14 Ekim 2016. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 2016, 1287-1295.
- Metin, İsmail. "Tiyatro, Karikatür ve Film Provokasyonları Bağlamında Fransız Basınında İslam ve Hz. Muhammed İmajı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (2013), 91-104.
- Metin, İsmail. *Fransız Oryantalizmde Hz. Muhammed İmajı*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022.
- Rodinson, Maxime. *Muhammed: Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*. Trc. Atilla Tokatlı. İstanbul: Doruk Yayınları, 2013.
- Sarıçam, İbrahim. Erşahin, Seyfettin. "Batı Oryantalizminin Hz. Peygamber'e Bakışı". *EskiYeni* 5 (Mayıs 2007), 5-21.
- Watt, William Montgomery. *Mohammad at Madina*. Oxford: Clarendon Press, 1973.

